

ПРАБЛЕМНЫЯ АСПЕКТЫ АЎТАМАТЫЧНАГА ПЕРАКЛАДУ З РУСКАЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ: ПАРАДЫ РЭДАКТАРУ

У. І. Куліковіч

*Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
вул. Святлода, 13А, 220006, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
nino-1924@mail.ru*

Артыкул прысвечаны ўдасканаленню працы рэдактара падчас прымянення інфармацыйна-камунікатыўных тэхналогій. На прыкладзе анлайн-перакладчыка з рускай мовы на беларускую ўстаноўлены хібы пры перакладзе граматычных формаў, абрэвіятур, а таксама асноўныя тэндэнцыі перакладу слоў, правапіс якіх быў зменены пасля 2008 г. Створаны рэкамендацыі, якія дазваляюць больш уважліва і крытычна адносіцца да існаваных сёння праграм машыннага перакладу.

Ключавыя словы: машынны пераклад; рэдактар; арфаграфія; літаратурная норма.

PROBLEM ASPECTS OF AUTOMATIC TRANSLATION FROM RUSSIAN LANGUAGE IN BELARUSIAN: ADVICE TO THE EDITOR

U. I. Kulikovich

*Belarusian State Technological University,
13A, Svyardlova Str., 220006, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: U. I. Kulikovich (nino-1924@mail.ru)*

Article is devoted to improving the editor's work during the application of information and communication technologies. Using the example of an online translator from Russian to Belarusian, errors were identified in the translation of grammatical forms, abbreviations, as well as the main trends in the translation of words whose spelling was changed after 2008. Recommendations were created that allow you to be more careful and critical of existing machine translation programs.

Key words: machine translation; editor; spelling; literary norm.

Як сведчыць практыка, асобныя сучасныя журналісты і рэдактары Беларусі пры падрыхтоўцы матэрыялаў выкарыстоўваюць рускую мову, а затым перакладаюць сфармаваны кантэнт на мову беларускаю. Пры гэтым, па прычыне абмежаванасці часавай, карыстаюцца праграмамі машыннага перакладу. Тэрмін гэты ў нашай працы мы будзем выкарыстоўваць у вузкім сэнсе – як працэс перакладу тэксту з адной мовы на другую, рэалізаваны камп’ютарам з магчымым удзелам чалавека [1].

Задача даследавання – устанавіць тыповыя недакладнасці перакладнога тэксту і стварыць памятку для рэдактара (журналіста) адносна рэдагавання беларускамоўнага матэрыялу пасля яго машыннага перакладу з рускай мовы.

Актуальнасць абумоўлена неабходнасцю ўдасканаліць аўтаматызаваныя сістэмы перакладу [2, 3], стварыць якасныя несупярэчлівыя вучэбна-метадычныя і даведачныя выданні для папулярызацыі беларускага слова [4], апрацоўкі і рэдагавання тэксту.

Найперш кожнаму рэдактару (журналісту) варта памятаць, што камп’ютар дае чарнавыя варыянты перакладу, якія патрабуюць рэдактарскай праўкі-вычыткі. Напрыклад сказ: *Фотоколлаж может быть создан разными способами: наложением нескольких изображений или их частей **друг на друга**, совмещением нескольких фотографий **друг с другом*** перакладаецца праграмай так: *Фотакалаж можа быць створаны рознымі спосабамі: накладаннем некалькіх малюнкаў ці іх частак **сябар на сябра**, сумяшчэннем некалькіх фатаграфій **сябар з сябрам***. Сказы: *По типу источника различают **три основных вида** инфографики; Фотоколлаж – еще одно из средств визуализации информации, **которое** может использовать в своей работе учитель...* маюць наступныя запісы: *Па тыпе крыніцы адрозніваюць **тры асноўных выгляду** інфаграфікі; Фотакалаж – яшчэ адзін са сродкаў візуалізацыі інфармацыі, **якое** можа выкарыстоўваць у сваёй працы настаўнік*.

У якасці памятки для рэдактара могуць быць наступныя рэкамендацыі.

1. Прычыны недасканаласці камп’ютарнага перакладу, якія могуць прыводзіць да няправільнасці ці незразумеласці. Камп’ютары 1) не адрозніваюць сінонімы, метафары, ідыёмы, калакацыі; 2) дапускаюць граматычныя і стылістычныя памылкі; 3) не заўсёды правільна

разумеюць кантэкст, культурныя асаблівасці народаў і адвольна інтэрпрэтуюць значэнні слоў і ідэй.

2. Найбольш тыповыя недакладнасці перакладнога тэксту, здзейсненага пры дапамозе «Русско-белорусского онлайн-переводчика» (<https://www.webtran.ru>), што павінны стаць прадметам пільнай увагі сучаснага рэдактара.

2.1. Граматычная спалучальнасць назоўнікаў, асабліва тых, якія адрозніваюцца родам у рускай і беларускай мовах, і залежнымі ад іх прыметнікамі, займеннікамі, лічэбнікамі.

Прыклады недакладнасцей перакладнога тэксту

Рускамоўны фрагмент	Беларускамоўны пераклад	Нарматыўны варыянт
единственным условием...	адзіным <u>ым</u> умовай	адзіна <u>ай</u> умовай
соединение в одной картинке	злучэнне ў адно <u>й</u> малюнку	злучэнне ў адн <u>ым</u> малюнку
было какое-либо событие	было <u>якое</u> -небудзь падзея	была <u>якая</u> -небудзь падзея
пояснения к графическим иллюстрациям	тлумачэнні да графічн <u>ых</u> ілюстрац <u>ыям</u>	тлумачэнні да графічн <u>ых</u> ілюстрац <u>ый</u>

2.2. Правапіс абрэвіатур. Камп'ютар не заўсёды ўлічвае цалкам слова, ад якога абрэвіатура ўтворана. Напрыклад: электронный учебник (ЭУ) – электронны падручнік (ЭУ), неабходна (ЭП); але агульнавядомыя, часта ўжываныя падаюцца ў адпаведнасці з нормамі: Министерство иностранных дел (МИД) – Міністэрства замежных спраў (МЗС); Министерство внутренних дел (МВД) – Міністэрства ўнутраных спраў (МУС).

2.3. Правапіс слоў, дзе перадача «акання» залежыць ад напіску: *Морфинг изображений – это прием в анимации и видеопроизводстве...* пераклад: *Марфінг* малюнкаў – гэта прыём у анімацыі і відэавытворчасці; неабходна: морфінг.

2.4. Пры перакладзе слоў, якія пасля 2008 г. сталі пісацца па-новаму, заўважаюцца чатыры тэндэнцыі.

Першая – машына даволі часта прапануе беларускія напісанні паводле старой практыкі. Да ліку такіх адносяцца баластны, пяцьдзесят,

васемнаццаць, партфоліё, адажыю, стогадовы, фламастэрам, камп'ютэры, лідэры, тэндэр, ордэр, прынтэр (трэба: баласны, пяцьдзясят, васямнаццаць, партфолія, адажыа, стагадовы, фламастарам, камп'ютары, лідары, тэндар, ордар, прынтар), першая частка складаных слоў са значэннем «які адносіцца да слыху, да ўспрыняцця слыхам»: аўдыёматэрыяламі, аўдыёфрагменты аўдыёвізуальны (трэба: аўдыя-) і некаторыя іншыя.

Другая – маецца пэўны корпус адзінак, правапіс якіх ва ўсіх формах і ў любым кантэксте прыведзены ў адпаведнасць з нормамі 2008 г.: *дзявяты, дзявяты дом, дзявятае стагоддзе, дзявятага месяца; імпрэсарыа, вясёлы імпрэсарыа; пэйджарам, зручны пэйджар, кантрасны* і іншыя.

Трэцяя – камп'ютар рэкамендуе розныя напісанні (паводле старой і новай традыцыі) аднаго і таго ж слова ў залежнасці ад спалучальнасці яго з іншымі адзінкамі. Напрыклад, калі ўвесці для перакладу лічэбнік «десятый», машына прапануе беларускі адпаведнік – *дзясяты*. Такое ж напісанне (з літарай я) будзе і ў складзе словазлучэнняў *дзясяты дом, дзясяты пасажыр, дзясятым месяцам*, аднак: *дзесятае стагоддзе*. Яшчэ прыклады: *капрычыа* (пры запыце аднаго слова) і *італьянскае капрычыо* (у складзе словазлучэння). Як самастойныя словы (без кантэксту) машына прапануе пісаць – *трыо і Токіа*. А вось у складзе словазлучэнняў назіраецца варыянтнасць: *трыа баяністаў, трыа вяланчэлістаў*, але струннае *трыо*, гастролі вядомага *трыо*; сонечны *Токіо і Токіа – сталіца Японіі; фарватар, але сакрэтны фарватэр, ініцэль, але пачаставалі ініцэлем* і інш.

Прыкладам чацвёртай тэндэнцыі можа служыць пераклад слова «*принтер*». Пры выясненні яго напісання па-беларуску праграма прапануе састарэлы варыянт *прынтэр*. А вось у складзе словазлучэння назоўнік замяняецца іншым – *друкарка*: «*напечатать на принтере*» – *надрукаваць на друкарцы*, або застаецца такім жа: «*новый принтер*» – *новы прынтэр*.

Як бачым, аналізаваны анлайн-перакладчык прапануе іншым разам супярэчлівыя вынікі. Прычыны таму – магчымыя памылкі ў алгарытмах ці якасці слоўніковых баз дадзеных. Стваральнікі такіх баз павінны адказна ставіцца да сваёй працы і разумець, што паспешлівасць і неахайнасць не спрыяюць прэстыжу нацыянальнай мовы і культуры. Рэдактар (журналіст) павінен улічваць спецыфіку працы аўтаматычнага перакладчыка і крытычна ацэньваць прапанаваныя машынай варыянты перакладу.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Захарова Т. В.* Теоретические основы компьютерных технологий в переводе: учебное пособие. Оренбургский гос. ун-т. Оренбург: ОГУ, 2016. 111 с.
2. *Головки Д. Р.* Особенности и виды машинного перевода // Вестник МИТУ-МАСИ. 2020. № 4. С. 24–30.
3. *Мандзік В. А.* Рэдагаванне машыннага перакладу як сродак павышэння беларускамоўнай лінгвістычнай кампетэнцыі студэнтаў // Проблемы и основные направления развития высшего технического образования: материалы XXV науч.-метод. конф., Минск, 16–17 марта 2023 г. Минск: БГТУ, 2023. С. 61–63.
4. *Куліковіч У. І.* Акадэмічны даведнік па беларускай арфаграфіі як адлюстраванне праблем мовазнаўства і рэдакцыйна-выдавецкай падрыхтоўкі выданняў // Труды БГТУ. Серия 4. Принт- и медиатехнологии. 2017. № 2(201). С. 87–92.